

INTERNATIONAL
CONFERENCE

INTERNATIONAL CONFERENCE ON INTERDISCIPLINARY STUDIES AND SCIENTIFIC RESEARCH

 30
OKTOBER
2026

CERTIFICATE
to Each Author

Google Scholar
Indexing

Online
Publication

E-Conference

HELSINKI
FINLAND

CONFERENCE THEMES

- Social and Economic Sciences
- Exact and Natural Sciences
- Humanities and Philology
- Medicine and Pharmacy
- Information Technologies and Engineering
- Pedagogy and Modern Education
- Law and Public Administration
- Agriculture and Veterinary Sciences
- Architecture, Construction and Urban Studies
- Innovative Research and Interdisciplinary Studies

REGISTER NOW

intconf.online

SENSOR XUSUSIYATLARNI HISOBGA OLGAN LOGOPEDIK MASHG'ULOTNI TASHKIL ETISH BOSQICHLARI.

Oppoqxo'jayev Xojixuja Azimjon o'g'li

Qo'qon davlat universiteti

Maxsus pedagogika kafedrası assistent-o'qituvchisi

Miraxmedova Muhlisaxon Furqatjon qizi

Maxsus pedagogika (logopediya) yo'nalishi 401-guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada logopedik mashg'ulotlarda sensor-integrativ yondashuvdan foydalanishning nazariy va amaliy imkoniyatlari tahlil qilingan. Sensor axborotni qabul qilish, qayta ishlash va o'zaro muvofiqlashtirish jarayonlarining bolalarda nutqiy muloqot, diqqat, taqlid, harakatlarni rejalashtirish va kommunikativ faollik bilan bog'liq jihatlari yoritilgan. Logopedik mashg'ulotlarga vizual, eshituv, taktil, kinestetik va harakatga asoslangan topshiriqlarni maqsadli kiritish imkoniyatlari ko'rib chiqilgan. Shuningdek, sensor xususiyatlarni hisobga olish, individual yondashuvni ta'minlash, logoped va boshqa mutaxassislar hamkorligini yo'lga qo'yish hamda mashg'ulotlar samaradorligini baholash mezonlari tavsiflangan. Maqolada sensor-integrativ faoliyatning nutqiy rivojlanishga ta'sirini baholashda ilmiy dalillarga tayanish, sensor mashqlarni bevosita logopedik maqsadlar bilan bog'lash va individual ehtiyojlarni hisobga olish zarurligi asoslangan.

Kalit so'zlar: logopediya, sensor integratsiya, sensor axborot, nutqiy rivojlanish, logopedik mashg'ulot, sensor-motor faoliyat, kommunikativ kompetensiya, artikulatsiya, fonematik idrok, individual yondashuv.

Bolalarda nutqning rivojlanishi murakkab psixofiziologik jarayon bo'lib, unda eshituv idroki, ko'ruv nazorati, harakatlarni boshqarish, diqqat, xotira va o'zaro muloqot tajribasi muhim o'rin tutadi. Nutqni egallash jarayonida bola atrof-muhitdan kelayotgan axborotni qabul qiladi, tovushlarni farqlaydi, nutqiy namunalarni kuzatadi, harakatlarni taqlid qiladi va o'z fikrini turli kommunikativ vositalar orqali ifodalashni o'rganadi.

Ayrim bolalarda sensor axborotni qayta ishlash bilan bog'liq individual xususiyatlar mavjud bo'lib, ular mashg'ulotdagi tovushlar, yorug'lik, teginish, harakat yoki boshqa sezgi qo'zg'atuvchilariga munosabatida namoyon bo'lishi mumkin. Bunday xususiyatlar ayrim vaziyatlarda bolaning diqqatini jamlashi, topshiriqni bajarishi, muloqotga kirishishi yoki logopedik faoliyatda ishtirok etishiga ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli logopedik mashg'ulotlarni tashkil etishda bolaning sensor ehtiyojlarini hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi.

Sensor-integrativ yondashuv turli sezgi tizimlaridan kelayotgan axborotning muvofiqlashuvi va uning kundalik faoliyatdagi ishtiroki bilan bog'liq jihatlarga e'tibor qaratadi. Logopedik amaliyotda ushbu yondashuvni bolaning nutqiy maqsadlariga moslashtirilgan ko'rgazmali vositalar, ritmik topshiriqlar, harakatli o'yinlar, taktil materiallar va ko'p sezgili ta'limiy faoliyatlar bilan uyg'unlashtirish mumkin.

Bunda muhim jihat shundaki, sensor mashqlarni qo'llashning o'zi nutq buzilishlarini bartaraf etishini anglatmaydi. Ular bolaning mashg'ulotda ishtirok

etishini qo'llab-quvvatlovchi vosita sifatida ko'rilishi, nutqiy maqsadlar esa logopedik baholash natijalariga muvofiq belgilanib, tegishli metodlar orqali amalga oshirilishi lozim.

Sensor integratsiya — turli sezgi tizimlaridan keladigan axborotni qabul qilish, qayta ishlash va uni muvofiqlashtirish bilan bog'liq jarayon. Bunda faqat ko'rish, eshitish va teginish emas, balki tana holati va harakatni sezish (propriozeptiv tizim), muvozanat va harakatga oid axborotni qayta ishlash (vestibulyar tizim) ham muhim o'rin tutadi.

Sensor axborotning qayta ishlanishi bolaning atrof-muhit bilan o'zaro munosabati, kundalik faoliyati va mashg'ulotlarda ishtirok etishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Ayrim bolalarda muayyan tovushlarga sezgirlik, teginishga noqulay munosabat, harakatga ehtiyojning yuqoriligi yoki sensor qo'zg'atuvchilarga javob berishdagi o'ziga xosliklar kuzatiladi. Bunday belgilar har doim ham sensor integratsiya buzilishini anglatmaydi va ularni alohida tashxis sifatida talqin qilish mumkin emas.

Logopedik mashg'ulotlarda sensor xususiyatlarni hisobga olish quyidagi yo'nalishlarda namoyon bo'ladi:

- **Eshituv idroki:** nutq tovushlarini farqlash, tovushlar ketma-ketligini tinglash va nutqiy ko'rsatmalarni tushunish.

- **Ko'ruv idroki:** rasmlar, belgilar, artikulyatsion harakatlarning vizual namunalari va predmetlar orqali nutqiy topshiriqni tushunishni qo'llab-quvvatlash.

- **Taktil idrok:** turli teksturadagi materiallar bilan xavfsiz faoliyat olib borish, predmetlarni sezish va ularni nomlash.

- **Kinestetik va propriozeptiv idrok:** tana holati va harakatni sezishga oid faoliyatni nutqiy topshiriqlar bilan uyg'unlashtirish.

- **Ritmik-harakat faoliyati:** she'r, bo'g'in, so'z yoki gaplarni ritm asosida takrorlash va harakat bilan muvofiqlashtirish.

Biroq sensor faoliyatning nutqiy natijalarga ta'siri barcha bolalarda bir xil bo'lmaydi. Sensor integratsiyaga yo'naltirilgan kasbiy terapiya bo'yicha 2025–2026-yillarda e'lon qilingan tizimli sharhlarda ayrim kundalik faoliyat va individual maqsadlarga erishish natijalari ijobiy baholangan bo'lsa-da, bu natijalarni sensor mashqlarning nutq buzilishlarini bevosita davolashi sifatida talqin qilish mumkin emas.

Sensor xususiyatlar ayrim bolalarning mashg'ulotni qabul qilishi va unda faol ishtirok etishiga ta'sir qilishi mumkin. Masalan, baland tovushlarga sezgir bola shovqinli xonada nutqiy topshiriqqa diqqatini qaratishda qiynalishi, vizual tayanchdan foydalanadigan bola esa ko'rsatma rasmlar bilan taqdim etilganda vazifani osonroq tushunishi mumkin.

Sensor xususiyatlarni hisobga olishda quyidagi holatlarga e'tibor berish lozim.

Diqqat va faoliyatni boshqarish. Ayrim bolalar mashg'ulot davomida uzoq vaqt bir joyda o'tirishda yoki bir xil turdagi topshiriqlarni bajarishda qiynalishi mumkin. Qisqa, aniq va o'zaro almashinadigan faoliyatlar ularning mashg'ulotdagi ishtirokini qo'llab-quvvatlashi mumkin.

Taqlid qilish. Og'zaki ko'rsatma bilan birga vizual namuna yoki harakatni

ko'rsatish ayrim bolalarga topshiriqni tushunishda yordam beradi. Bunda bolaning ko'rish va eshitish imkoniyatlari hisobga olinadi.

Kommunikativ faollik. Predmetlar, rasmlar, harakatlar va muqobil kommunikatsiya vositalaridan foydalanish bolaning so'rash, tanlash, javob berish va fikr bildirish imkoniyatlarini kengaytirishi mumkin.

Artikulatsion mashqlarni bajarish. Oyna orqali artikulatsion harakatni kuzatish va logoped namunasiga taqlid qilish qo'llanilishi mumkin. Biroq taktil yoki boshqa sensor ta'sirlar artikulatsion buzilishlarni avtomatik ravishda bartaraf etmaydi; mashqlar aniq tovushni shakllantirish maqsadiga muvofiq tanlanishi kerak.

Hissiy qulaylik. Mashg'ulotdagi keraksiz shovqin, ortiqcha vizual qo'zg'atuvchilar yoki bolaga noqulay bo'lgan materiallarni kamaytirish uning topshiriqda ishtirok etishini osonlashtirishi mumkin.

Bu holatlarda logopedning vazifasi bolani sensor qo'zg'atuvchilarga majburan moslashtirish emas, balki mashg'ulot sharoitini uning individual ehtiyojlariga moslashtirish va nutqiy maqsadlarga erishish uchun qulay imkoniyat yaratishdan iborat.

Sensor-integrativ yondashuvni logopedik mashg'ulotlarga tatbiq etishda har bir faoliyatning aniq nutqiy maqsadi bo'lishi kerak. Quyidagi usullar tegishli maqsadga muvofiq tanlanishi mumkin.

Ushbu usulda nutq tovushlari, so'zlar yoki gaplar rasmlar, belgilar, yozuvlar va og'zaki namunalar bilan birgalikda taqdim etiladi.

Masalan, "S" tovushini mustahkamlash mashg'ulotida logoped tovush qatnashgan rasmlarni ko'rsatadi, so'zni aniq talaffuz qiladi va bolaga so'zni tinglash, rasmni tanlash hamda tovushni aytish vazifalarini taklif qiladi.

Bu faoliyatning maqsadi sensor tizimlarni umumiy rag'batlantirish emas, balki bolaning nutqiy topshiriqni tushunishi, kerakli so'zlarni tanishi va maqsadli tovushni talaffuz qilishini mashq qildirishdir.

Ritmik faoliyatda so'zlar, bo'g'inlar yoki qisqa gaplar qarsak, stolga yengil urish, qadam tashlash yoki boshqa xavfsiz harakatlar bilan uyg'unlashtiriladi.

Masalan, bola so'zlarni bo'g'inlarga ajratishda har bir bo'g'inga mos ravishda qarsak chaladi. "Bo-la", "ki-tob", "ka-palak" kabi so'zlar orqali bo'g'in tuzilishi va nutqiy ritm mashq qilinadi.

Mazkur faoliyat fonologik ko'nikmalarni mashq qilishga yordam berishi mumkin, biroq natija bolaning dastlabki ko'nikmalari va mashqning to'g'ri tashkil etilishiga bog'liq.

Turli shakl va teksturadagi predmetlar, matolar, xavfsiz o'yinchoqlar yoki kundalik buyumlardan foydalanib, lug'atni rivojlantirish mashg'ulotlari tashkil etilishi mumkin.

Masalan, bola yumshoq, qattiq, silliq yoki g'adir-budur predmetlarni ushlab ko'radi, ularni taqqoslaydi va tegishli so'zlar bilan ifodalaydi. Logoped "Bu qanday predmet?", "U qanday seziladi?", "Qaysi predmet yumshoq?" kabi savollar orqali nutqiy ifodani rivojlantiradi.

Bunda bola materialni ushlab ko'rishni xohlamasa, unga boshqa predmetni tanlash yoki faqat kuzatish imkoniyati beriladi. Materiallar xavfsiz, toza va bolaning

individual sezgirligiga mos bo'lishi zarur.

Harakatli o'yinlar orqali "ustida", "ostida", "oldida", "orqasida", "yaqin", "uzoq", "chap" va "o'ng" kabi tushunchalarni nutqda qo'llash mashq qilinadi.

Masalan, bola o'yinchoqni qutining ichiga joylashtiradi, keyin uning joylashuvini gap bilan ifodalaydi: "Koptok qutining ichida". Keyingi bosqichda bola boshqa predmetlar bilan mustaqil gaplar tuzadi.

Bu yondashuv fazoviy tushunchalarni nutqiy ifodalash va ko'rsatmalarni tushunish ko'nikmalarini birgalikda mashq qilishga imkon beradi.

Artikulatsion mashqlarni tashkil etishda oynadan foydalanish, logopedning harakatini kuzatish va og'zaki namunaga taqlid qilish mumkin. Bunda lablar, til va jag' harakatlarini ko'rish orqali kuzatish bolaning vazifani tushunishiga yordam beradi.

Artikulatsion mashqlar bolaning nutqiy holatiga muvofiq tanlanishi lozim. Nutq tovushlarini shakllantirishda maqsadli tovushni hosil qilish, uni bo'g'in va so'zlarda mustahkamlash hamda kundalik nutqqa ko'chirish kabi bosqichlar izchil amalga oshiriladi. Umumiy sensor mashqlar maqsadli logopedik ishning o'rnini bosmaydi.

Sensor xususiyatlarni hisobga olgan logopedik mashg'ulotni quyidagi bosqichlarda tashkil etish mumkin.

Birinchi bosqich — diagnostik va kuzatuv bosqichi. Bolaning nutqiy holati, kommunikativ ehtiyojlari, topshiriqlarni tushunishi, sensor qo'zg'atuvchilarga munosabati va mashg'ulotdagi ishtiroki o'rganiladi. Sensor xususiyatlar bo'yicha chuqur baholash talab etilsa, tegishli mutaxassisga murojaat qilinadi.

Ikkinchi bosqich — maqsadni belgilash. Logoped aniq nutqiy maqsadni belgilaydi. Masalan, tovushni so'zlarda mustahkamlash, ikki bosqichli ko'rsatmani tushunish, faol lug'atni kengaytirish yoki muloqotda so'rov bildirishni rivojlantirish.

Uchinchi bosqich — muhitni moslashtirish. Keraksiz shovqin va chalg'ituvchi omillar kamaytiriladi, vizual jadval, moslashtirilgan materiallar va zarur tanaffuslar rejalashtiriladi.

To'rtinchi bosqich — sensor elementlar bilan uyg'unlashtirilgan nutqiy faoliyat. Tanlangan sensor vosita aniq logopedik topshiriq bilan birlashtiriladi. Mashg'ulot davomida bolaning javoblari, ishtiroki va charchash belgilari kuzatib boriladi.

Beshinchi bosqich — natijalarni baholash. Belgilangan nutqiy maqsad bo'yicha o'zgarishlar qayd etiladi. Sensor element bolaning faol ishtirokiga yordam bergan-bermagani ham tahlil qilinadi.

Oltinchi bosqich — keyingi ishlarni rejalashtirish. Olingan natijalarga ko'ra topshiriqlar murakkablashtiriladi, o'zgartiriladi yoki boshqa usul tanlanadi. Zarur holatlarda ota-onalar va tegishli mutaxassislar bilan hamkorlik qilinadi.

Ushbu model logopedik mashg'ulotni bolaning individual ehtiyojlariga moslashtirish va sensor faoliyatni nutqiy maqsadlarga xizmat qildirishga yordam beradi.

Sensor xususiyatlar va nutqiy rivojlanish o'rtasidagi munosabat murakkab bo'lgani sababli, ayrim vaziyatlarda logopedning boshqa mutaxassislar bilan hamkorligi muhim ahamiyatga ega.

Logoped nutqiy baholashni amalga oshiradi, individual nutqiy maqsadlarni belgilaydi va tegishli logopedik metodlarni qo'llaydi.

Ergoterapevt yoki sensor integratsiya bo'yicha tegishli tayyorgarlikka ega mutaxassis bolaning sensor axborotni qayta ishlashi va kundalik faoliyatidagi qiyinchiliklarini baholashda ishtirok etishi mumkin. Ayres Sensor Integratsiyasi kabi maxsus terapiya usullari tegishli tayyorgarlik, baholash va metodik talablarga rioya etishni talab qiladi.

Psixolog bolaning hissiy holati, o'zini boshqarish ko'nikmalari va mashg'ulotdagi xulqiy ehtiyojlarini tahlil qilishga ko'maklashadi.

Ota-onalar bolaning kundalik hayotdagi muloqoti, qiziqishlari va muayyan sharoitlarga munosabati haqidagi ma'lumotlarni taqdim etadi hamda logoped tavsiya qilgan nutqiy faoliyatni kundalik vaziyatlarda mustahkamlashda qatnashadi.

Mutaxassislar hamkorligida har bir faoliyatning maqsadi va chegaralari aniq belgilanadi. Masalan, logoped nutq tovushini shakllantirish bilan shug'ullansa, sensor xususiyatlarni chuqur baholash yoki maxsus sensor integratsiya terapiyasini amalga oshirish tegishli malakaga ega mutaxassisning vakolatiga kirishi mumkin.

Logopedik mashg'ulotlarda sensor-integrativ yondashuvdan foydalanishda quyidagi tavsiyalarga amal qilish maqsadga muvofiq:

1. Har bir sensor faoliyatni aniq nutqiy maqsad bilan bog'lash.
2. Bolaning individual sensor xususiyatlari, qiziqishlari va kommunikativ imkoniyatlarini hisobga olish.
3. Vizual, eshituv, taktil va harakatga asoslangan vositalarni bolaning ehtiyojiga qarab tanlash.
4. Mashg'ulotda ortiqcha shovqin va chalg'ituvchi qo'zg'atuvchilarni kamaytirish.
5. Bolani noqulay sensor faoliyatga majburlamaslik va uning rad etish yoki tanaffus so'rash imkoniyatini hurmat qilish.
6. Sensor faoliyatni bevosita nutqiy mashqlar bilan birlashtirish va natijalarni muntazam qayd etish.
7. Zarur holatlarda logoped, psixolog, ergoterapevt va ota-onalar hamkorligini tashkil etish.
8. Dalillarga asoslangan logopedik metodlarni sensor mashqlar bilan almashtirmaslik.

Logopedik mashg'ulotlarda sensor-integrativ yondashuvdan foydalanish bolaning individual xususiyatlarini hisobga olish, mashg'ulot muhitini moslashtirish va nutqiy faoliyatda ishtirok etish imkoniyatlarini kengaytirish uchun muhim pedagogik imkoniyatlarni yaratadi. Vizual tayanchlar, ritmik-harakatli topshiriqlar, taktil materiallar va fazoviy harakatlarga asoslangan faoliyatlar tegishli nutqiy maqsadlar bilan uyg'unlashtirilganda mashg'ulotning tushunarli va bolaning faol ishtirokini qo'llab-quvvatlashi mumkin.

Maqola tahlili asosida quyidagi xulosalar shakllantirildi:

Birinchidan, sensor-integrativ yondashuvni logopedik mashg'ulotga kiritishda bolaning sensor xususiyatlari va nutqiy ehtiyojlarini birgalikda hisobga olish zarur.

Ikkinchidan, sensor vositalar mustaqil davolash usuli sifatida emas, balki aniq

nutqiy maqsadlarni amalga oshirishga ko‘maklashuvchi, individual ravishda tanlangan faoliyatlar sifatida qo‘llanishi kerak.

Uchinchidan, mashg‘ulotlarning samaradorligi bolaning maqsadli nutqiy ko‘nikmalari, kommunikativ faolligi, mustaqilligi va mashg‘ulotdagi ishtiroki asosida baholanishi lozim.

To‘rtinchidan, sensor xususiyatlar bilan bog‘liq murakkab holatlarda logoped va tegishli boshqa mutaxassislar hamkorligi individual qo‘llab-quvvatlashni takomillashtirishga xizmat qiladi.

Beshinchidan, mazkur yondashuvning turli nutq buzilishlari bo‘lgan bolalarda samaradorligini chuqurroq aniqlash uchun nazorat qilinadigan, ishonchli baholash mezonlariga asoslangan amaliy tadqiqotlar zarur.

Shunday qilib, sensor-integrativ yondashuv logopedik mashg‘ulotlarni bolaning individual ehtiyojlariga moslashtirish uchun istiqbolli imkoniyatlarni taklif etadi. Uning amaliy qiymati sensor faoliyatlarning soni bilan emas, balki bolaning nutqiy maqsadlariga erishishi va muloqotdagi real ishtirokini qay darajada qo‘llab-quvvatlashi bilan belgilanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ayres, A. J. *Sensory Integration and the Child*. 25th Anniversary Edition. Los Angeles: Western Psychological Services, 2005.
2. Schaaf, R. C., Dumont, R. L., Arbesman, M., May-Benson, T. A. Efficacy of Occupational Therapy Using Ayres Sensory Integration®: A Systematic Review. *American Journal of Occupational Therapy*, 2018, 72(1), 7201190010p1–7201190010p10. <https://doi.org/10.5014/ajot.2018.028431>
3. Piller, A., Glennon, T. J., Andelin, L. va boshqalar. Occupational Therapy Interventions Using Ayres Sensory Integration® for Children and Youth (2015–2024): A Systematic Review. *American Journal of Occupational Therapy*, 2026, 80(1). <https://doi.org/10.5014/ajot.2025.051130>
4. Park, S.-H., Kim, E. Y. Effects of Sensory Integration Therapy in Children: A Systematic Review and Meta-analysis of Randomized Controlled Trials. *Research in Developmental Disabilities*, 2026, 172, 105269. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2026.105269>
5. American Speech-Language-Hearing Association (ASHA). *Spoken Language Disorders: Practice Portal*. <https://www.asha.org/practice-portal/clinical-topics/spoken-language-disorders/>
6. May-Benson, T. A., Koomar, J. A. Systematic Review of the Research Evidence Examining the Effectiveness of Interventions Using a Sensory Integrative Approach for Children. *American Journal of Occupational Therapy*, 2010, 64(3), 403–414. <https://doi.org/10.5014/ajot.2010.09071>